

Nr 5

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska *riksbankens* tillstånd och huru densamma styrd och förvaltnad blivit, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avser metalliska kassans upprätthållande samt myntutväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens och industristyrelsens protokoll ävensom protokoll från gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1956, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1955, *dels* ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1956, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

Vid granskningen har för utskottet varit tillgängliga jämväl särskilda redogörelser för verksamheten vid riksbankens pappersbruk vid Tumba och vid riksbankens sedeltryckeri under år 1956.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivning, in- och utlåningsrörelse ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1956 har riksbanken erhållit en nettovinst av 30 866 733 kronor och 65 öre.

I avseende härå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekommer i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av dels de allmänna och särskilda protokoll, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1956, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1957, ävensom de protokoll, som under samma tid blivit förda vid gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, dels den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1955—30 juni 1956, dels ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1957 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o) Penning- och valutapolitiken

Den ekonomiska utvecklingen i Sverige under 1956 präglades av en fortsatt realekonomisk expansion, ehuru ökningstakten var väsentligt dämpad i jämförelse med föregående år. Den totala produktionen beräknas sålunda ha stigit med omkring 2 % mot 4—4½ % under 1954 och 1955. Den uppbromsning av expansionsstakten inom industrien, som kunde förmärkas redan under 1955, förstärktes under 1956. Industriens totala produktionsvolym var under 1956 ca 2 % högre än under 1955, vilket är en avsevärt lägre ökning än genomsnittligt under efterkrigsåren. Utvecklingen var emellertid icke enhetlig. Medan t. ex. järn- och stålindustrien uppvisade en ökning av 12 %, sjönk produktionen i träindustrien på grund av minskad exportefterfrågan med 10 %. Den lägre expansionsstakten har å andra sidan medfört en förbättring av balansen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Trots detta blev lönestegringen betydande under året. De genomsnittliga timförtjänsterna för manliga industriarbetare steg nämligen från november 1955 till november 1956 med drygt 8 % eller i det närmaste lika mycket som mellan 1954 och 1955. Prisutvecklingen under året var däremot lugnare än under 1955: konsumentprisernas stegring under 1956 uppgick till något över 3½ % mot drygt 6 % under 1955. Beträffande användningen av det ökade produktionsresultatet märkes att den privata konsumtionen och de privata investeringarna båda stigit med omkring 2 % räknat i fasta priser. Detta innebär en viss förskjutning åt investeringssidan med hänsyn till att konsumtionen under 1955 steg snabbare än investeringarna. De offentliga investeringarnas volym låg under 1956 liksom under 1955 kvar på en oförändrad nivå, medan den offentliga konsumtionen fortsatte att öka.

Det mest expansiva inslaget i bilden av den ekonomiska utvecklingen under 1956 utgöres av utrikeshandeln. Exporten låg i volym 10 % och

importen 6 % högre än 1955. Eftersom importpriserna steg mer än exportpriserna under året, reducerades importöverskottet (= handelsbalansens saldo) endast i obetydlig grad. Importöverskottet sjönk nämligen från 1 404 miljoner kronor 1955 till 1 370 miljoner kronor 1956. Tack vare en betydande ökning i sjöfartsinkomsterna sjönk dock det totala underskottet i de löpande utlandstransaktionerna (= bytesbalansens saldo) från 414 miljoner kronor till 195 miljoner kronor. Trots detta underskott och trots att de kända kapitaltransaktionerna likaledes resulterade i ett underskott, som uppgick till 100 miljoner kronor, sjönk inte valutarenserven under året utan uppvisade tvärtom en stegring på 214 miljoner kronor. En förskjutning i betalningsterminerna till svensk favör inträffade således även under 1956.

Den dämpning av konjunkturen som den ekonomiska utvecklingen under 1956 bär vittne om, får i stor utsträckning tillskrivas den restriktiva ekonomiska politik som förts och vars verkningar successivt gjort sig gällande. Ett väsentligt led i denna politik har utgjorts av en fortsättning och delvis ytterligare skärpning av den restriktiva penningpolitik som inleddes under 1955. Den kraftiga expansion av bankernas utlåning, som ägt rum under 1954 och början av 1955, avstannade under loppet av år 1955, såsom närmare redovisats i utskottets utlåtande nr 4 till 1956 års riksdag. Det »tak» för bankernas utlåning (exkl. bostadsbyggnadskrediter) som vid överenskommelse mellan riksbanken och affärsbankerna i september 1955 fastställdes till 99 % av motsvarande utlåning vid utgången av juli månad 1955, erhöll förlängd giltighet tills vidare genom en förnyad överenskommelse i januari 1956. Den uppgång i bankutlåningen, som delvis av säsongmässiga skäl inträdde efter mars månad, föranledde riksbanken att hos affärsbankerna hemställa om en successiv sänkning av det ovan nämnda utlåningstaket till 95 % till utgången av augusti månad. Motsvarande överenskommelse för sparbankernas del innebar ett åtagande för dessa att begränsa den del av nyutlåningen, som icke avsåg nyproduktion av bostäder, till 30 % av medeltalet för denna del av nyutlåningen under 1953 och 1954. Centralkassorna å sin sida förbundo sig att hålla utlåningen vid den nivå, som uppnåtts per ultimo mars 1956.

Den rekommenderade begränsningen av utlåningen uppnåddes i stort sett vid utgången av augusti månad. För affärsbankernas del hade då den av överenskommelsen berörda utlåningen från slutet av maj sjunkit från 9 538 till 8 930 miljoner kronor eller med drygt 600 miljoner kronor. Det ekonomiska läget gjorde en fortsatt åtstramning påkallad. Riksbanken rekommenderade därför i september 1956 affärsbankerna att hålla utlåningstaket oförändrat, medan sparbankernas nyutlåning för andra ändamål än nyproduktion av bostäder under den kommande sexmånadersperioden gjordes beroende av inflytande amorteringar och centralkassornas utlåning av den samtida inlåningsökningen.

I avsikt att stödja den åtstramande penningpolitiken och med hänsyn

till de balansrubbnings, som alltjämt kvarstod inom ekonomien inte minst på lönebildningens område, och till de nya risker som skärpningen av det internationella läget innebar, höjdes diskontot den 22 november med $\frac{1}{4}$ % till 4 %. Samtidigt tillkännagavs emissionen av ett statligt obligationslån till 4 $\frac{3}{4}$ %. En ytterligare åtgärd i syfte att minska bankernas likviditet utgjorde det s. k. skattepremielånet. Det förändrade ränteläget föranledde en höjning av bl. a. in-teckningslåneräntan för bot-tenlån i bostads- och affärsfastigheter till högst 5 % för obundna och 4,85 % för bundna lån.

Effekterna av den skärpta penningpolitiken har i första hand gjort sig gällande för den privata investeringsefterfrågan. Den avmattning i investeringsökningen, som varit märkbar under 1955 och 1956, får ses mot bakgrunden av vidtagna åtgärder inom såväl finans- som penningpolitiken samt av den allmänna konjunkturutvecklingen. Vilken roll just penningpolitiken härvidlag spelat låter sig inte direkt fastställas, men det är otvivelaktigt att den varit betydande. De privata bruttoinvesteringarna har sålunda under 1955 och 1956 stigit i volym med 2 % per år mot 9 % 1954. För industriens del var ökningen 1954 21 %. Den sjönk sedan till 1 % 1955, och under 1956 var investeringsvolymen oförändrad. Investeringsbegränsningen inom industrien har varit mest markant bland de mindre företagen (d. v. s. företag med mindre än 50 arbetare), vilkas investeringar under 1956 sjunkit med ca 18 %, medan de större företagen uppvisade en ökning på 2—3 %. Det är uppenbart att den skärpta kreditpolitiken vållar betydande svårigheter för stora grupper av speciellt mindre företagare och jordbrukare. Utvecklingen av industriföretagens investeringar tyder också på att de mindre företagen drabbats relativt sett hårdare än de större. Det är därför ett naturligt komplement till kreditpolitiken att speciella låneformer genom statens försorg inrättas för jordbrukare och andra småföretagare.

För kommunernas del har utvecklingen på kreditmarknaden medfört minskade möjligheter till lånefinansiering, vilket gjort en högre grad av skattefinansiering nödvändig, om den åsyftade investeringsvolymen skall realiseras. En omprövning av inkomst- och utgiftspolitiken inför det förändrade läget på lånemarknaderna torde också äga rum inom åtskilliga kommuner. En ökad skattefinansiering av de kommunala investeringarna i de kommuner, som tidigare icke i större utsträckning beträtt denna väg, framstår i och för sig som angelägen. Å andra sidan har utskottet uppmärksammat, att svårigheterna att erhålla lån försatt en del kommuner i svår-bemästrade situationer.

Det statliga lånebehovet under kalenderåret 1956 uppgick till 885 miljoner kronor mot 1 022 miljoner kronor under 1955. Av denna upplåning placerades 208 miljoner kronor utanför banksystemet, 175 miljoner kronor i affärsbankerna och slutligen 502 miljoner kronor i riksbanken (nominella belopp). Eftersom på särskilt konto i riksbanken samtidigt av budget-

utjämningsfondmedel insattes 246 miljoner kronor, kan riksgäldskontorets skuld till riksbanken netto beräknas ha ökat med 256 miljoner kronor under året. Mot denna ökning bland riksbankens tillgångar står på skuldsidan en ökning i sedelomloppet, som är större eller 279 miljoner kronor. Skillnaden beror bl. a. på att affärsbankernas girotillgodohavanden under året minskade med i runt tal 180 miljoner kronor och på att riksbanken minskade sitt innehav av andra än statliga obligationer. För en diskussion av den »påspädning» av kreditmarknaden, som ägt rum under året, är det utvecklingen av affärsbankernas likvida tillgångar som ur penningpolitisk synpunkt är av intresse. Om man till dessa tillgångar hänför bankernas kassa, riksbanksgiro och skattkamarväxlar, har summan härav sjunkit både under 1956 och under 1955 (— 29 miljoner kronor år 1956 och — 13 miljoner år 1955).

Såsom framgått av den ovan lämnade redogörelsen har den penningpolitik, som förts under 1955 och 1956, präglats av en avsevärd hårdhet. Graden av restriktivitet liksom de medel som använts för att uppnå densamma har betingats av nödvändigheten att så snabbt som möjligt dämpa överexpansionen i ekonomin. Den förda politiken har i stor utsträckning haft avsedda verkningar. En dämpande effekt på investeringsverksamheten blev sålunda märkbar redan 1955 och har sedan dess förstärkts.

Priset för den stabilisering, som uppnåtts, har varit en avmattning i produktionens stegring och en begränsning av bl. a. näringslivets investeringar. Det är därför angeläget, att samhällsekonomin snarast stabiliseras så att en grund lägges för en utvidgad investeringsverksamhet och en ny uppgång i produktionsökningen. Den omedelbara effekten av en skärpning i penningpolitiken tenderar visserligen att i första hand rikta sig mot investeringsefterfrågan. Å andra sidan bör begränsningen av möjligheterna att erhålla lån leda till ett ökat sparande för finansiering av investeringarna med egna medel både inom den privata sektorn och inom den offentliga. Beträffande kommunerna har detta redan delvis ägt rum, och uppläggningsen av den statliga budgetpolitiken utgår från samma riktmärke, när den genom en stram finanspolitik syftar till att öka utrymmet för de totala investeringarna i samhället. Först när balansen mellan sparande och investeringsbehov förbättrats, kan en lättare och smidigare penningpolitik praktiseras. Att en sådan inte minst ur de mindre företagens och jordbrukets synpunkt är ett synnerligen angeläget önskemål, behöver inte särskilt understrykas.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o) Protokoll och berättelser

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen anmäla.

3:o) Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken

Efter granskning av riksbankens räkenskaper för år 1955 har riksdagens revisorer i sin därom avgivna berättelse meddelat, att de för sin del ansåge, att ansvarsfrihet borde beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1955 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1956 till och med den 9 januari innevarande år.

4:o) Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret

Revisorerna har för sin del tillstyrkt, att ansvarsfrihet måtte beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret för den tid, revisionen omfattat.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1955—30 juni 1956 än även för alla beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1956 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 12 mars 1957

På bankoutskottets vägnar:

K. G. EWERLÖF

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ewerlöf, Boo, Fahlander, De Geer, Werner, Krügel, Stähle och Mannerskantz;

från andra kammaren: herrar Sköldin, Schmidt, Nordqvist i Karlskoga, Andersson i Ronneby, Svensson i Stenkyrka, Persson i Appuna, Adamsson och Löfgren.

Reservation

av herrar *Ewerlöf, De Geer, Mannerskantz, Schmidt, Nordqvist* i Karlskoga och *Löfgren*, vilka ansett, att utskottets utlåtande under punkten 1:o bort ha följande lydelse:

Penning- och valutapolitiken

Det mest karakteristiska i 1956 års svenska, ekonomiska förlopp är att den realekonomiska utvecklingstakten minskade väsentligt.

Stegringen i den totala produktionen blev mindre än vi mot internationell bakgrund och med stöd av erfarenheterna främst från efterkrigstiden vant oss vid att betrakta som normalt. Produktionsutvecklingen var icke enhetlig utan starkt splittrad.

En tillfällig stagnation i ett starkt progressivt produktionsliv är i och för sig ingenting, som behöver väcka oro. Det ekonomiska framåtskridandet går sällan alldeles jämnt, saknar sällan perioder av stagnation och återhämtning. Avgörande är icke vad som sker under en kortare, begränsad tid utan trenden i utvecklingen. Tecken tyder emellertid på att utvecklingen under förra året började ta en vändning, som gör det nödvändigt att se på produktionens sjunkande ökningstakt med större allvar än detta fenomen som isolerad företeelse skulle motivera.

De omedelbart och direkt produktiva investeringarnas volym torde ha ökat endast obetydligt. Den frågan uppställer sig om investeringsutvecklingen varit sådan att det med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen ofrånkomliga investeringsbehovet kunnat tillgodoses. I annat fall försämrades vårt produktiva underlag, vilket i betraktande av internationella integrationssträvanden och väntade påfrestningar av bland annat socialpolitisk natur av utskottet bedömts som riskfyllt, särskilt eftersom den direkt produktiva investeringsverksamheten ej heller under 1955 kan betraktas som tillfredsställande. Uppenbarligen var de gjorda investeringarnas omfattning alldeles särskilt begränsad i mindre och medelstora företag. Detta torde innebära att nyföretagsamheten och ansträngningarna i syfte att utveckla smärre företagsenheter arbetade under speciellt ogynnsamma förhållanden. Ur synpunkten om produktionslivets vitalitet, den latent konkurrensens nödvändighet och företagsamhetens smidiga

anpassning till ändrade förhållanden är detta ägnat att ingiva betänkligheter. Utskottet, som saknar material för att med tillfredsställande grad av säkerhet kunna uttala sig om hela det orsakssammanhang, som kan ligga bakom denna snedvridning, kan dock ej uraktlåta att erinra om den hämmande effekten för allt risktagande, som härrör ur en stel och för högt tilltagen företagsbeskattning.

Balansen på arbetsmarknaden torde ha förbättrats under år 1956 men en betydande löneglidning överstigande den man vid avtalens uppgörande väntade sig har likväl ägt rum. Fortskrider denna, samtidigt som investeringar i rationaliserings- och eljest produktivetsfrämjande syfte tvingas sacka efter i relation till vad som i dessa avseenden utträttas i våra konkurrensländer, måste vår internationella konkurrenskraft försämrats, varav följer ökade svårigheter att vidmakthålla och förstärka valutareserven. Dessa svårigheter blir särskilt markanta om våra terms of trade ytterligare försämrats.

Under 1956 steg exportvolymen kraftigt, trots vikande efterfrågan på några av de stapelvaror skogsindustrien levererar. Importvolymen ökade emellertid också, ehuru icke lika starkt. Försämrade terms of trade medförde dock — värdemässigt sett — att importöverskottet blev praktiskt taget lika stort som 1955, vilket betyder att underskottet i handelsbalansen alltjämt är så betydande att man däri kan se ett tecken på bristande intern samhällsekonomisk balans. De sammanlagda sjöfartsinkomsterna steg på grund av både ökad transportvolym och stigande frakter. Härigenom förbättrades bytesbalansens saldo väsentligt, dock ej tillräckligt för att betalningsbalansen skulle bli positiv. Tvärtom blev resultatet av 1956 års internationella transaktioner ur svensk synpunkt starkt negativt. Det har således icke heller under detta år varit möjligt att realisera ens till någon del den av alla omfattade målsättningen att stärka valutareserven. Rent kassamässigt steg visserligen denna under året men allmän enighet råder om att denna utveckling endast återspeglar »betalningsförskjutningar», d. v. s. kortfristiga kredittransaktioner, icke verkliga förbättringar. Utskottet har observerat den omfattning dessa betalningsförskjutningar av alla kalkyler att döma måste ha fått under senare år. I den mån de uttrycker en kortfristig och obunden svensk upplåning i utlandet, prolongerade, kommersiella krediter, förskott på leveranser, representerar de anspråk på den svenska valutabehållningen, som snabbt kan aktualiseras. Utskottet finner detta problem vara av sådan storleksordning och sådan natur att det bör vara riksbanken angeläget att närmare undersöka det samma.

Den minskande takten i produktionsökningarna och den enligt utskottets mening för framtiden riskfyllda begränsningen i den produktiva investeringsverksamheten under år 1956 ledde icke till prisstabilitet. Den allmänna prisnivån fortsatte att stiga, visserligen något saktare än under år

1955 men alltså för mycket för att en stabilitet, som kan vara underlag för ett allmänt förtroende till penningvärdet, kan sägas ligga inom omedelbart räckhåll.

Främst åligger det bankoutskottet att tillkännagiva sin mening om vad som företagits inom den sektor av den ekonomiska politiken för vilken riksbanken bär direkt ansvar. Ehuru utskottet bestämt hävdar att centralbanken har en självständig uppgift inom den ekonomiska politikens ram och inte kan låta sig förvandlas till en verkställande instans med uppgift att närmast tekniskt svara för vissa element i en annorstädes fixerad politik, är det medvetet om att penning- och kreditpolitiken till sina verkningar och biverkningar endast kan bedömas mot den mera allmänna bakgrund, som i hög grad påverkas av den förda finans- och skattepolitiken.

Skattepolitiska ingripanden och vid olika tidpunkter från auktoritativt håll framkastade tankar på olika former av obligatoriskt sparande har förstärkt den effekt som ett bristande förtroende till penningvärdets fasthet utövat på sparandet. Detta har varit otillräckligt med hänsyn till behoven. Mest påtagligt har sparandets otillräcklighet kommit till uttryck däri att ett statligt lånebehov väsentligen måste täckas genom upplåning i riksbanken. Denna upplåning har betytt en påspädning av marknadens likviditet, vilket kan bilda underlag för en kreditexpansion. Då kreditrestriktionerna och sättet att utforma dem — regleringstekniken — hindrat en expansion att komma fram genom kreditinstitutet, måste den ha tagit andra vägar. Sådana krediter är fullkomligt okontrollerbara, både vad det gäller omfattning, inriktning och i fråga om räntor och andra kreditvillkor. Det är enligt utskottets mening ett samhällsintresse att det allmänna inte ingriper på ett sätt som vänder kreditförmedlingen bort från de institutioner för vilkas verksamhet fasta regler finns och vilkas räntesatser är allmänt kända.

Den proklamerade finanspolitiska målsättningen — det statliga upplåningsbehovets reduktion till mindre än noll — för det budgetår, som började den första juli 1956, kan uppenbarligen icke uppnås, trots de speciella skatteingripanden som skulle medverka till detta resultat. Investeringsavgift, skärpt bolagsskatt, skärpta regler för avskrivningar och varulagervärdering har avsevärt försämrat företagssparandets villkor och har till det allmännas disposition överfört betydande kvantiteter företags-sparande, vilket eljest skulle stått till förfogande för fullföljande av planerade investeringsprogram. Det förtjänar enligt utskottets mening erinras om att den produktiva investeringsverksamheten under en viss avgränsad tidsperiod ofta endast är en del av ett långsiktigt investeringsprogram i vilket ett avbrott såväl företagsekonomiskt som samhällsekonomiskt medför förluster och extra kostnader.

Åtgärder i syfte att hålla ned övertrycket i svensk ekonomi under 1956 torde ha varit ofrånkomliga. Att dessa också måste drabba den produktiva

investeringsverksamheten ligger i sakens natur. Å andra sidan är det under sådana förhållanden särskilt viktigt att de åtstramande åtgärderna kompletteras med positiva, som i varje fall på något längre sikt kan medverka till en naturlig balans — en balans utan kvantitativa restriktioner. Det är därtill av stor betydelse att restriktiviteten ej koncentreras till ett enda område — detta redan av det skälet att den då där måste ges en eljest ej behövlig skärpa. Utskottet förmenar således att ett långt större eftertryck i den ekonomiska politiken bort ges åt de sparfrämjande inslagen, att sättet att genomföra behövlig kreditrestriktivitet och regleringstekniken i förhållande till kapitalmarknaden bort omprövas. Utskottet vill också framhålla att de offentliga utgifterna i vårt land — såväl för förbrukning som för investering — kommit upp på en så hög nivå, att redan därigenom stora svårigheter möter för upprätthållande av samhällsekonomisk balans. Det är därför angeläget att söka bryta den utveckling som lett till en ständigt ökad omfattning av den offentliga sektorn i förhållande till den enskilda.

Vägande principiella invändningar kan göras mot metoden att — särskilt under längre tid — bygga kreditpolitiken på »frivilliga överenskommelser» mellan riksbanken och kreditinstituten. Det är dock närmast den teknik, som legat till grund för överenskommelsernas innehåll, vilken utskottet finner det angeläget att yttra sig om. Utskottet har observerat att frågeställningen varit föremål för bankofullmäktiges uppmärksamhet men noterar att detta ej lett till redovisade resultat.

De kreditpolitiska överenskommelserna innebär i huvudsak att ett »tak» för utlåningen fastställts. En sådan anordning kan godtagas i en prekär situation som ett kortfristigt övergångsinslag på det att de ansvariga instanserna skall vinna tid för en naturligt sanerande politik. Detta behov av andrum får emellertid ej permanentas och följaktligen ej heller den provisoriska, kreditpolitiska tak-konstruktionen.

Systemet är stelt och till sina verkningar schematiskt. Det leder lätt till en fastfrysning av marknaden och minskar därmed möjligheterna till anpassning efter det ekonomiska livets snabbt skiftande förhållanden. Det skapar speciella svårigheter för ny företagsamhet att få sina kreditbehov tillgodosedda, då det efter en godtyckligt vald norm och utan hänsyn till andra förhållanden rent kvantitativt maximerar utlåningsrätten. Näringslivets kreditbehov har i vårt land en påtaglig säsongvariation. Kan inte kreditinstituten — vilket starkt försvåras av ett fixerat utlåningstak — utjämna denna, riskerar man störningar i det normala produktionslivet. Denna risk uppstår också då detta tak hindrar kreditinstituten att förse ett naturligt expanderande näringsliv med rena rörelsekrediter. Över huvud taget minskar systemet med rigorösa fastlåsningar viljan och förmågan till normal konkurrens mellan bankerna. Det leder till nödvändigheten av en centraliserad kreditprövning och motverkar försöken att vidga

de lokala organens beslutanderätt och att ta största möjliga hänsyn till bygdernas skiftande behov. Utlåningstaket försvagar de ordinära kreditinstitutens förmåga att konkurrera med en oorganiserad och okontrollerbar kreditgivning och kreditförmedling.

Sammanfattande anser sig utskottet böra framhålla att den metod som även under 1956 tillämpats för att åstadkomma nödig grad av kreditrestriktivitet — tekniken med ett till ett visst datum knutet utlåningstak — endast är användbar utan alltför besvärande biverkningar som medel på mycket kort sikt, att den utnyttjad under längre tid får ensidiga och snedvridande verkningar och förhållandevis snabbt skapar risker för en desorganisation av kreditmarknaden. Den ingriper därmed mot den dynamik, som är en av förutsättningarna för ett progressivt näringsliv. Riskerna för stagnation har skärpts av såväl den förda skattepolitiken som av regleringarna på kapitalmarknaden.

Sedan 1952 reglerar riksbanken rätten att emittera obligationslån. Den äldsta, icke bifallna framställningen om rätt att på kapitalmarknaden få täcka ett lånebehov daterar sig från februari 1952. Vid utgången av år 1956 förelåg omkring sjuttiofem stycken ej beviljade ansökningar. Alla dessa har naturligtvis inte kvar sin aktualitet men högst betydande och säkerligen till stor del väsentliga lånebehov står sedan år i kö. Efter att ha inhämtat uppgifter om hur emissionstillstånden fördelats på olika ändamål, finner utskottet att industrien praktiskt taget utestängts från denna sin traditionella lånemarknad. Kraftverkslån har släppts igenom men i starkt begränsad omfattning. Företagen drivs att söka andra, dyrbarare och mindre rationella former för sin kapitalförsörjning. De blir alltmer beroende av självfinansiering eller av möjligheten att prolongera erhållna rörelsekrediter. Bankutlåningen immobiliseras härigenom, vilket medför växande svårigheter för bankerna att möta anspråken på rörelsekrediter. Bankväsendets rationella funktion försvåras. Skiljelinjerna mellan penningmarknad och kapitalmarknad suddas ut. Prioriteringen av vissa lånebehov begränsar området, där räntabiliteten faller utslaget.

Självfallet låter sig en fritt och smidigt fungerande kapitalmarknad icke återställas i ett slag. Det tar tid innan tillflödet av placeringssökande sparande hinner öka tillräckligt och innan efterfrågan anpassar sig efter tillgången. Enligt utskottets mening gör emellertid just denna omständighet det särskilt angeläget att en gradvis avveckling av regleringen påbörjas. En omläggning i denna riktning i syfte att öka smidigheten hade bort ske under 1956.

Utvecklingen under 1956 har än ytterligare markerat den strategiska roll en snabb och realistisk penning- och kreditpolitik har i ett inflationsförsvar och därmed också i en politik, som vill bidra till förutsättningarna för hög, jämn och lönande sysselsättning. Riksbankens åtgärd att den 22 november justera det räntemässiga underlaget för sin penningpolitik och

att signalera en kärvare hållning framstår för utskottet som ett uttryck för denna uppfattning. Utskottet finner för sin del i detta sammanhang endast anledning att framhålla att rent principiellt sett en ränteförändring bör vara sådan att den ej måste följas upp av räntestödande åtgärder av sådan omfattning och varaktighet att de motverkar den förda politikens syfte samt att rörligheten framstår som en rörlighet både uppåt och nedåt. Att penningpolitikens verkningsförmåga är beroende av de yttre förhållanden under vilka den arbetar är givet. Särskilt vill utskottet fästa uppmärksamheten på det faktum att endast när det frivilliga sparandet har erforderlig omfattning kan penningpolitiken fylla sin uppgift utan besvärade grad av restriktivitet och med smärre variationer i räntenivån. Att skapa denna förutsättning framstår som en angelägenhet av största betydelse, ja, som en avgörande förutsättning för en tillfredsställande ekonomisk utveckling.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmäla.